

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МЕДИКО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра медсестринства

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Громадське здоров'я та громадське медсестринство

Ступінь вищої освіти «магістр»

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 223 «Медсестринство»

Освітня програма «Медсестринство»

Миколаїв 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Громадське здоров'я та громадське медсестринство» для студентів ступеня вищої освіти «магістр».

За спеціальністю 223 «Медсестринство»

Розробник: Пляцок Пляцок В.В. - доцент кафедри медсестринства

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри медсестринства

Протокол № 2 від 26.09.2023р.

Завідувач кафедри медсестринства Габрель Габрель Р.Т.

Робочу програму погоджено Вченою радою університету

Протокол № 3 від 28.09.2023р.

Голова Вченої ради _____ Михайло ВОЛКОВ

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»	Цикл вибірових дисциплін	
Мова викладання – Українська мова	Спеціальність: 223 «Медсестринство»	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин - 90		1-й	
		Семестр	
Тижневих годин для форм навчання: ОФН – 3 год.		1-й	
		Лекції	
		22 Год.	
	Семінарські, практичні		
	20 год.		
	Лабораторні		
	- год.		
	Самостійна робота		
	48 год.		
		Другий магістерський рівень	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для очної форми навчання – 90 год.: 42 год. – аудиторні заняття, 48 год. – самостійна робота (47 % до 53 %).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни.

Мета: отримання студентами спеціальності 223 «Медсестринство» професійних теоретичних та практичних знань з основних питань, які стосуються формування, збереження і зміцнення здоров'я здорових людей та профілактики найпоширеніших захворювань серед дорослого населення і дітей.

Завдання:

Вивчення засобів збереження та зміцнення здоров'я здорових людей, а не лише діагностиці та лікуванню пацієнтів, що сприятиме формуванню громадського здоров'я територіальних громад і підвищенню якості життя людей, а саме:

- екологічний та санітарно-епідеміологічний стан України, регіону та їх вплив на формування здоров'я населення.
- суть захворювань, основні клінічні форми та їх прояви, перебіг, медсестринська діагностика, ускладнення;
- методи первинної та вторинної профілактики; принципи медичної деонтології та етики, необхідні в повсякденній фаховій, валеологічній і профілактичній діяльності громадської медичної сестри;
- епіднадгляд та оцінювання стану здоров'я і благополуччя населення;
- моніторинг та реагування на небезпеки для здоров'я і під час надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я.
- профілактика хвороб, у тому числі раннє виявлення порушень здоров'я;
- інформаційно-роз'яснювальна діяльність, комунікація та соціальна мобілізація в інтересах здоров'я.
- правила техніки безпеки, охорони праці в галузі, протиепідемічного режиму, професійної безпеки в практичній діяльності.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

Загальні:

- 1.Здатність до абстрактного мислення, пошуку, оброблення, аналізу та синтезу інформації.
- 2.Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- 3.Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
- 5.Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- 6.Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- 7.Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- 8.Здатність працювати в команді.
- 9.Здатність до міжособистісної взаємодії.

Фахові:

- 1.Здатність розв'язувати проблеми медсестринства, необхідні для проведення досліджень та/або провадження інноваційної діяльності з метою розвитку нових знань та процедур.

- 2.Здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі медсестринства у широких або мультидисциплінарних контекстах.
- 3.Здатність розв'язувати проблеми медсестринства у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням стандартів професійної діяльності та аспектів соціальної та етичної відповідальності.
- 6.Здатність управляти робочими або навчальними процесами, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів.
- 9.Здатність виявляти зв'язок патогенезу захворювань з клінічними проявами та результати додаткових методів дослідження.
- 12.Здатність забезпечувати якість медичної допомоги і забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя та громадського здоров'я населення, здійснювати навчання пацієнтів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен досягти таких програмних результатів навчання:

- 1.Застосовувати спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки, необхідні для проведення досліджень та/або провадження інноваційної діяльності у сфері медсестринства з метою розвитку нових знань та процедур.
- 2.Здійснювати критичне осмислення проблем у сфері медсестринства на межі галузей знань.
- 3.Володіти спеціалізованими вміннями/навичками розв'язання проблем, з урахуванням стандартів професійної діяльності та аспектів соціальної та етичної відповідальності.
- 4.Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію у сфері охорони здоров'я до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.
- 5.Управляти робочими процесами у сфері охорони здоров'я, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів, оцінювати результати роботи колективу.
- 7.Розробляти заходи з профілактики захворювань та сприяти їх реалізації на практиці.
- 8.Ідентифікувати, аналізувати ризики, пов'язані з хворобами цивілізації, їх вплив на здоров'я населення, діагностувати хвороби цивілізації.
- 9.Оцінювати ризики та планувати відповідні дії у випадках надзвичайних ситуацій в сфері охорони здоров'я.
- 13.Збирати, аналізувати та оцінювати інформацію, необхідну для розв'язання складних задач у сфері медсестринства, зокрема у науковій та професійній літературі, базах даних.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 год. / 3 кредити ECTS.

3. Програма навчальної дисципліни.

Кредит 1. Валеологічні аспекти громадського здоров'я.

Тема 1. Медична валеологія та громадське медсестринство.

Історичні аспекти розвитку медичної валеології. Визначення поняття, предмет і об'єкт впливу медичної валеології. Загальні принципи й основні завдання. Індивідуальне та громадське здоров'я. Формування, збереження і зміцнення здоров'я здорових людей і вплив різних чинників на ці процеси. Здоровий спосіб життя людини як універсальний та найефективніший чинник її здоров'я. Роль санітарної освіти у формуванні здоров'я. Формування здоров'я сучасної людини. Критичні періоди розвитку людини під час внутрішньоутробного розвитку. Патогенні чинники, що впливають на розвиток плода. Основні принципи формування фізичного здоров'я людини на внутрішньоутробному етапі та в дитячому віці. Валеологічний скринінг. Визначення рівня здоров'я дорослої здорової людини. Роль медичних сестер у формуванні, збереженні та зміцненні здоров'я здорових людей різних вікових груп і здоров'я сім'ї.

Тема 2. Роль раціонального харчування у збереженні та зміцненні здоров'я.

Визначення поняття раціонального харчування та загальні вимоги до нього. Енергетичні витрати організму, енергетична цінність їжі. Потреби людини в енергії залежно від статі, віку, професії тощо. Роль білків, жирів, вуглеводів, вітамінів і мінеральних речовин у харчуванні здорової людини. Режим харчування. Фізіологічне значення основних компонентів їжі. Поняття про генетично модифіковані організми (ГМО). Запобігання професійним захворюванням за допомогою лікувально-профілактичного харчування. Організація лікувально-профілактичного харчування. Правила протиепідемічного режиму, особистої гігієни в процесі приготування їжі. Правильне вигодування дітей першого року життя.

Вплив харчування на життєдіяльність організму дитини, стійкість до різноманітних несприятливих чинників довкілля. Правильна організація вигодовування дитини з перших днів її життя — основа комплексу профілактичних заходів. Переваги природного вигодовування немовлят за нерегламентованим режимом. Склад грудного молока, його захисні властивості. Визначення потрібної кількості їжі для немовляти. Роль прикормів і регламентація їх введення. Змішане та штучне вигодовування дитини. Показання. Харчові молочні суміші: прості, кисломолочні, лікувальні. Адаптовані молочні суміші, які використовуються для вигодовування дітей першого року життя. Принципи збалансованого харчування дітей. Потреба дітей першого року життя в основних харчових інгредієнтах. Дотримання протиепідемічного режиму, особистої гігієни під час вигодовування немовлят.

Кредит 2. Формування та збереження здоров'я.

Тема 3 . Здорова вагітність, здорова дитина.

Вагітність як фізіологічний процес. Перебудова ендокринної системи та обміну речовин. Діагностика вагітності. Сумнівні, ймовірні та достовірні ознаки. Тести на вагітність. Організація диспансерного нагляду за вагітними. Оформлення статистичної облікової документації при першому допологовому огляді. Загальний огляд вагітної, комплекс лабораторних обстежень, повторні відвідування жіночої консультації. Робота школи відповідального батьківства в консультації. Допологовий та післяпологовий патронаж. Рекомендації медсестри сімейного лікаря для поліпшення стану вагітної та запобігання абортам під час першої та наступної вагітностей. Особливості спостереження за новонародженими в домашніх умовах. Перше відвідування новонародженої дитини: визначення зрілості дитини, статодинамічних рефлексів тощо. Перший огляд новонародженої дитини в поліклініці. Оцінювання стану здоров'я дитини. Розподіл дітей за групами здоров'я, віковими групами. Принципи диспансерного нагляду за дітьми: першого року життя, віком 2—3 років та 3—6 років. Показники нервово-психічного розвитку дітей перших трьох років життя. Дотримання правил професійної безпеки при огляді вагітних, новонароджених, дітей різного віку, школярів, підлітків, юнаків допризовного віку та призовників. Обстеження здорової дитини першого року життя, методи визначення її добового раціону та режиму харчування: об'ємний, енергетичний.

Тема 4. Профілактика захворювань у дітей грудного та раннього віку. Щеплення.

Обстеження здорових дітей. Обстеження дітей з рахітом, анемією на прийомі сімейного лікаря в поліклініці чи лікаря- педіатра в дитячій консультації. Збирання скарг, виявлення наявних проблем, вигодовування, догляд за дитиною. Медсестринське оцінювання стану здоров'я дитини, формулювання медсестринського діагнозу. Планування медсестринських втручань та їх реалізація. Участь у реалізації заходів із первинної та вторинної профілактики з урахуванням поведінки дітей, їх вигодовування та медикаментозних засобів корекції (вітаміну D3, препаратів заліза тощо). Спостереження за дитиною грудного віку: частоти оглядів медичною сестрою та лікарем у домашніх умовах і поліклініці, критеріїв ефективності профілактичних заходів та методів корекції профілактичних комплексів при їх малій ефективності. Екзогенні, ендогенні антенатальні та постнатальні чинники ризику щодо розвитку гіпотрофії у дітей раннього віку. З'ясування соціального стану батьків, збалансоване та раціональне харчування жінки під час вагітності, наявності шкідливих звичок, умов праці, побуту та відпочинку. Екстрагенітальна патологія. Порушення режиму дня дитини, раннє змішане та штучне вигодовування. Травма в пологах, незрілість плода. Аномалії розвитку. Інфекційні захворювання. Особливості календарного плану профілактичних щеплень дітей, затвердженого наказом МОЗ України. Профілактика реакцій, ускладнень після щеплень, лікувальні заходи.

Заповнення облікової та звітної документації. Методи оцінювання епідеміологічної ефективності щеплень. Техніка безпеки, охорона праці. Правила протиепідемічного режиму, професійної безпеки під час виконання періодичних профілактичних щеплень.

Кредит 3. Профілактика в забезпеченні та відновленні громадського здоров'я.

Тема 5 Профілактика захворювань органів дихання, бронхіальної астми, гіпертонічної хвороби та ішемічної хвороби серця.

АФО органів дихання. Етіологія та патогенез. Симптоми захворювань органів дихання. Типи дихання, патологічні стани. Сучасні методи діагностики. Визначення понять бронхіальної астми. Екзогенні, ендогенні чинники ризику. Класифікація. Стандарти медсестринського обстеження пацієнтів. Діагностичні критерії. Роль медичної сестри в диспансеризації пацієнтів. Первинна і вторинна профілактика. Роль харчування в профілактиці цих захворювань. Ефективність профілактичних заходів. Техніка безпеки, охорона праці. Правила протиепідемічного режиму, особистої гігієни під час виконання інструментальних методів обстеження.

АФО серцево-судинної системи. Визначення понять гіпертонічної хвороби та ішемічної хвороби серця. Екзогенні, ендогенні чинники ризику. Класифікація. Стандарти медсестринського обстеження пацієнтів. Діагностичні критерії. Роль медичної сестри в диспансеризації пацієнтів. Первинна і вторинна профілактика. Роль харчування в профілактиці цих захворювань. Ефективність профілактичних заходів. Техніка безпеки, охорона праці. Правила протиепідемічного режиму, лікувально-охоронного режиму.

Тема 6. Профілактика захворювань ендокринної системи, травної та гепатобіліарної систем.

АФО ендокринної системи. Визначення суті ендемічного зобу, цукрового діабету й ожиріння. Епідеміологія. Ендогенні й екзогенні чинники ризику. Методи активного виявлення. Класифікація. Критерії діагностики ендемічного зобу, цукрового діабету та ожиріння. Диспансеризація пацієнтів і пацієнтів з чинниками ризику. Первинна та вторинна профілактика. Роль способу життя і харчування людини в профілактиці ендемічного зобу, цукрового діабету та ожиріння. Визначення ефективності профілактичних заходів і роль громадської медичної сестри у формуванні, збереженні, зміцненні та відновленні здоров'я пацієнтів на цукровий діабет та ожиріння. Техніка безпеки та охорона праці. Правила протиепідемічного режиму, професійної безпеки під час виконання маніпуляцій, підготовки пацієнта до лабораторних, інструментальних методів обстеження тощо.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви кредитів і тем	Кількість годин												
	очна форма						заочна форма						
	усь ого	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	с	лаб	інд	с.р		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Кредит 1. Валеологічні аспекти громадського здоров'я.													
Тема 1. Медична валеологія та громадське медсестринство.	15	2	2			11							
Тема 2. Роль раціонального харчування у збереженні та зміцненні здоров'я.	15	4	4			7							
Разом за кредитом 1	30	6	6			18							
Кредит 2. Формування та збереження здоров'я.													
Тема 3. Здорова вагітність, здорова дитина.	15	4	2			9							
Тема 4. Профілактика захворювань у дітей грудного та раннього віку. Щеплення.	15	4	4			7							
Разом за кредитом 2	30	8	6			16							
Кредит 3. Профілактика в забезпеченні та відновленні громадського здоров'я.													
Тема 5. Профілактика захворювань органів дихання, бронхіальної астми. гіпертонічної хвороби та ішемічної хвороби серця.	15	4	4			7							
Тема 6. Профілактика захворювань ендокринної системи, травної та гепатобіліарної систем.	15	4	4			7							
Разом за кредитом 3	30	8	8			14							
Всього	90	22	20			48							

5. Теми семінарських, практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
1	Медична валеологія та громадське медсестринство.	2	
2	Роль раціонального харчування у збереженні та зміцненні здоров'я.	4	
3	Здорова вагітність, здорова дитина.	2	
4	Профілактика захворювань у дітей грудного та раннього віку. Щеплення.	4	
5	Профілактика захворювань органів дихання, бронхіальної астми. гіпертонічної хвороби та ішемічної хвороби серця.	4	
6	Профілактика захворювань ендокринної системи, травної та	4	

	гепатобіліарної систем.		
Разом		20 год.	

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ОФН	ЗФН
1	Медична валеологія та громадське медсестринство.	11	
2	Роль раціонального харчування у збереженні та зміцненні здоров'я.	7	
3	Здорова вагітність, здорова дитина.	9	
4	Профілактика захворювань у дітей грудного та раннього віку. Щеплення.	7	
5	Профілактика захворювань органів дихання, бронхіальної астми. гіпертонічної хвороби та ішемічної хвороби серця.	7	
6	Профілактика захворювань ендокринної системи, травної та гепатобіліарної систем.	7	
Разом		48	

7. Методи навчання

При організації навчального процесу з даної дисципліни використовуються методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

- в аспекті передачі і сприйняття навчальної інформації: словесні (розповідь, лекція, бесіда); наочні (ілюстрація, демонстрація); практичні (досліди, вправи, симуляційний метод навчання, реферати).

- в аспекті логічності, мислення: пояснювально-ілюстративні; репродуктивні; проблемного викладу; індуктивні та дедуктивні; частково-пошукові; дослідницькі.

- в аспекті управління навчанням: навчальна робота під керівництвом викладача; самостійна робота.

Дистанційні заняття відбуваються із застосуванням можливостей дистанційної платформи Moodle, а також Google Meet, Zoom.

8. Методи контролю

Контрольні заходи, які проводяться в університеті визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти і забезпечують своєчасне коригування навчального процесу. Протягом семестру проводиться поточний контроль. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів за визначеною темою (навчальним елементом). Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між викладачами та студентами, управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як викладачем – для коригування методів і засобів навчання, - так і студентами

– для планування самостійної роботи. Поточний контроль проводиться у формі усного опитування, письмового експрес-контролю, виступів студентів при обговоренні теоретичних питань, а також у формі тестування. Система оцінювання сформованих компетентностей студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється на практичних заняттях під час усного опитування, розгляду ситуацій, виконання практичних завдань та ін. за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;

- ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, чинною нормативною базою, а також статтями у періодичних виданнях, в яких висвітлені питання, що розглядаються;

- вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

- логіка, структура, стиль викладання матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки;

- правильність виконання практичних завдань.

Самостійна робота студентів з дисципліни «Громадське здоров'я та громадське медсестринство» повинна забезпечити:

- системність знань та засобів навчання;

- володіння розумовими процесами;

- мобільність і критичність мислення;

- володіння засобами обробки інформації;

- здібність до творчої праці.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання поза аудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних і лабораторних заняттях.

Одним із головних аспектів організації самостійної роботи є розробка форм і методів організації контролю за самостійною роботою студентів.

Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом в процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних навчальних занять.

Підсумковий контроль забезпечує оцінку результатів навчання студентів певного освітньо-кваліфікаційного рівня на проміжних або заключному етапах їх навчання. Він включає семестровий контроль – залік.

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма дисципліни.
2. Програма навчальної дисципліни.
3. Конспект лекцій з дисципліни «Громадське здоров'я та громадське медсестринство»
4. Методичні вказівки до виконання практичних завдань та самостійної роботи з дисципліни «Громадське здоров'я та громадське медсестринство»
5. Тестові завдання, комплекс контрольних робіт та питань до іспиту з дисципліни «Громадське здоров'я та громадське медсестринство»
6. Схеми, таблиці, малюнки, презентації.
7. Фантоми, муляжі, медичне обладнання, інструментарій.

11. Рекомендована література

Основна

1. *Антропова Т.О.* Обстеження та визначення стану здоров'я: Підручник / Т.О. Антропова та ін. — К.: Медицина, 2006. — 352 с.
2. Громадське здоров'я і громадське медсестринство: Підручник. — 3-тє вид. / За ред. Є.Я. Склярова, М.Б. Шегедин і Б.Б. Лемішка. — К.: Медицина, 2011. — 224 с. — Пал. тв.
3. Гігієна харчування з основами нутріціології: Підручник. У 2 кн. / За ред. В.І. Ципріяна. — К.: Здоров'я, 2007. — 544 с.
4. Гжегоцький М.Р., Федоренко В.І., Штабський Б.М. Нариси профілактичної медицини. — Львів: ЛОБФ «Медицина і право», 2008. — 408 с.
5. Даценко І.І., Габович Р.Д. Профілактична медицина. — К.: Здоров'я, 2004. — 792 с.

6. Медсестринство у внутрішній медицині: Навч. посібник / М.Б. Шегедин, І.А. Шуляр, Л.М. Подносова, Л.П. Дацко, О.Т. Шавала. — К.: Медицина, 2009. — 176 с.
7. Шегедин М.Б., Орібко С.Д., Киричук Г.І., Середа М.П. та ін. Медсестринство в педіатрії: Навч. посібник. — Вінниця: Нова книга, 2009. — 312 с.
8. Шегедин М.Б., Кравців В.В., Барчук С.В. Медсестринство при інфекційних хворобах: Навч. посібник. — Вінниця: Нова книга, 2009. — 120 с.
9. Возіанова Ж.І. Інфекційні і паразитарні хвороби: В 3 т. — К.: Здоров'я, 2001.

Додаткова

10. Азбука харчування. Профілактичне харчування / За ред. Г.І. Столмакової, І.О. Мартинюка. — Львів, 1993.
11. *Базилевич Я.П.* Сімейна медицина: завдання, принципи, моделі // Лікування та діагностика. — 1997.— № 3. — 43 с.
12. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології: Підручник. — Вінниця: Нова книга, 2001. — 251 с. Губенко І.Я., Шевченко О.Т., Бразалій Л.П., Апшай В.Г. Медсестринський догляд за пацієнтом. — К.: Здоров'я, 2000. — 248 с
13. Еренков В.А. Батькам про дитяче харчування. — К.: Здоров'я, 1992. — 240 с.
14. Задачи по достижению здоровья для всех: Политика, здравоохранение для Европы. Европейское региональное бюро ВОЗ. — Копенгаген, 1991.

12. Інформаційні ресурси:

1. Міністерство охорони здоров'я України : <http://www.moz.gov.ua>.
2. Національна наукова медична бібліотека України : <https://www.library.gov.ua/>
3. Організація об'єднаних націй : www.un.org/russian/esa/index.html.
4. Центр громадського здоров'я МОЗ України: <https://phc.org.ua/> ; <https://www.facebook.com/phc.org.ua/>
5. Центр розвитку медсестринств МОЗ України: <https://www.youtube.com/channel/UCSd6HJSZ9pWKTfnbpatJpLQ>
6. <https://studradakmmk.wixsite.com/kmmk4/cikl-terapevtichnih-disciplin>
7. <https://testkrok.org.ua/>
8. Бібліотека університету КРОК: <https://www.krok.edu.ua/ua/pro-krok/pidrozdili/strukturni/navchalno-naukova-biblioteka>
9. електронна бібліотека <https://library.krok.edu.ua/ua/>
10. referatu.com.ua, www.medbook.lviv.ua
11. <http://medsvit.org>
12. www.medik.org.ua